

Demkapark te Utrecht

een bureauonderzoek

I.S.J. Beckers

IYO·B

Colofon

IVO·B Rapport 1602

Demkapark te Utrecht
een bureauonderzoek

Auteur: I.S.J. Beckers

Opdrachtgever: BK Bouw & Milieuadvies

Versie rapport: concept, 9 mei 2016

© IVO·B, Alphen aan den Rijn

Dit rapport is te gebruiken door de opdrachtgever en is te vermenigvuldigen door de opdrachtgever ten behoeve van eigen gebruik in de eigen organisatie. Door IVO·B verstrekte rapporten mogen niet door derden zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van IVO·B openbaar worden gemaakt, verveelvuldigd worden dan wel geëxploiteerd worden of ter kennis van derden worden gebracht.

Autorisatie:
Ivo Beckers

ISSN-nummer 2451-9855

IVO·B, Allround Archeologie
Eikenhorst 385
2402 RX Alphen aan den Rijn
06-83968168
email contact@ivob.nl
website www.ivob.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding	6
2	Bureauonderzoek	7
2.1	Beleid	7
2.2	Doelstelling en vraagstelling	7
2.3	Methodiek	8
3	Resultaten bureauonderzoek	9
3.1	Huidige situatie van het plangebied	9
3.2	Toekomstige situatie van het plangebied	10
3.3	Landschappelijke situatie van het plangebied binnen het onderzoeksgebied	11
3.4	De bekende archeologische gegevens uit het onderzoeksgebied	14
3.5	Historische situatie van het plangebied	16
3.6	Gespecificeerde archeologische verwachting	20
3.7	Effect van de voorgenomen ingreep op de verwachte waarden	21
3.8	Conclusie	21
4	Advies	22

Lijst van afbeeldingen en tabellen

Afb. 1.	Locatie van het plangebied (rode lijn)	6
Afb. 2.	Detailkaart van het plangebied.	9
Afb. 3.	De voorgenomen ingreep	10
Afb. 4.	Profiel van het ondergrondmodel van het Dinoloket, gebaseerd op vele gedocumenteerde geologische boringen in de omgeving van het plangebied..	12
Afb. 5.	Ligging van het plangebied op de kaart uit de Atlas van Holoceen Nederland die de situatie van ca. 500 v. Chr. weergeeft.	13
Afb. 6.	Uitsnede van de Archeologische Waardenkaart van de gemeente Utrecht.	14
Afb. 7.	Locatie van het plangebied, het onderzoeksgebied en de bekende archeologische waarden uit Archis	15
Afb. 8.	Locatie van het plangebied op de Bonnekaart uit 1873.	17
Afb. 9.	Foto van de aanleg van het Merwedekanaal uit 1891 ter hoogte van de huidige Demkabrug..	18
Afb. 10.	Luchtfoto van het plangebied van de Demkafabriek uit de jaren '30.	19
Afb. 11.	Locatie van het plangebied op de Topografische kaart van 1959	20

Administratieve gegevens	
Provincie	Utrecht
Gemeente	Utrecht
Toponiem	Demkapark
Oppervlakte plangebied	2,95 ha
Opdrachtgever	BK Bouw & Milieuadvies Dhr. G. Kalkman Gerben.Kalkman@bk-ingenieurs.nl 088-3212520
coördinaten	133.534-458.637 133.595-458.642 133.782-458.047 133.825-458.006
Bevoegde overheid	Gemeente Utrecht
Contactpersoon namens de gemeente Utrecht en deskundige namens de bevoegde overheid	Dhr. H. Wynia en E. Graafstal, mevr. A.M. Bakker archeologie@utrecht.nl 030-2863990
ARCHIS-onderzoeksmeldingnummer (CIS-code)	3997679100
Beheer en locatie documentatie	IVO·B, Alphen aan den Rijn

Samenvatting

In opdracht van BK Bouw- & Milieuadvies is door IVO·B, Allround Archeologie een bureauonderzoek uitgevoerd van de locatie Demkapark in Utrecht. In het plangebied zal een park met een centraal recreatiepad aangelegd worden. Een deel van het Amsterdam-Rijnkanaal zal verbreed worden en hiertoe zal een nieuwe damwand geïnstalleerd worden. Het bureauonderzoek is uitgevoerd in het kader van de aanvraag van een omgevingsvergunning.

Het voormalige dekzandlandschap is waarschijnlijk geërodeerd door de rivierstroming van de Oude Aa, waardoor in de ondergrond van het plangebied geen archeologische waarden verwacht worden. In de bovengrond kunnen nog wel archeologische resten uit de IJzertijd tot en met de Nieuwe tijd aanwezig zijn in de oeverafzettingen van de Oude Aa en de Vecht. Een eventuele vindplaats zal zich manifesteren als een archeologische laag, een humeuze, ontkalkte laag met fosfaatvlekken, fragmenten houtskool, aardewerk en bouw materiaal.

De oeverafzettingen worden verwacht vanaf het maaiveld tot ca. 2 m –mv. Het is waarschijnlijk dat in het plangebied de oeverafzettingen al verstoord zijn geraakt. In en rondom het plangebied hebben namelijk diverse grote infrastructurele werken plaatsgehad; de aanleg van het Merwede- en het Amsterdam-Rijnkanaal, het gebruik van het gebied als fabrieksterrein van de Demkafabriek, de versteviging van de kade en de sloop van de Demka-fabriek. De kans is daarom gering dat in het plangebied nog intacte archeologische waarden aanwezig zijn.

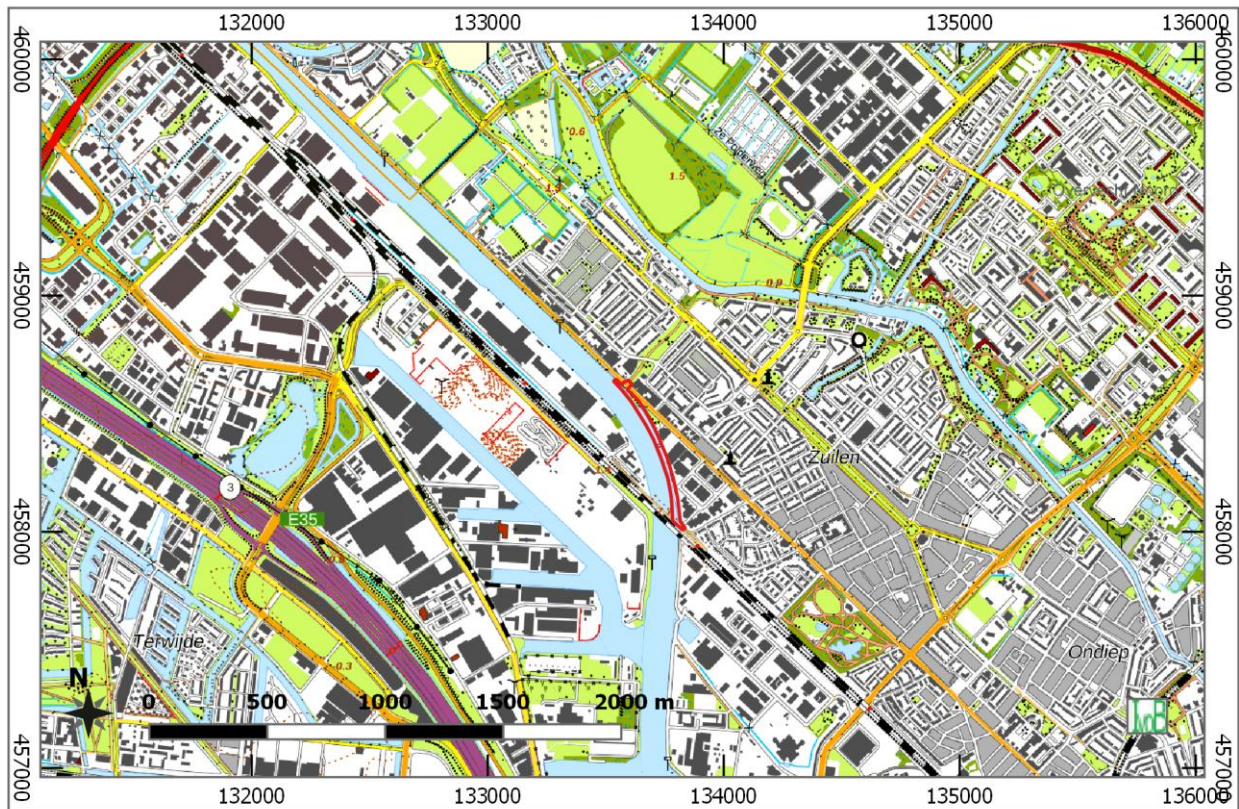
Omdat in het plangebied waarschijnlijk geen intacte archeologische waarden aanwezig zullen zijn, worden tijdens de uitvoering van de geplande werkzaamheden waarschijnlijk geen archeologische waarden verstoord. Enkele zones van het plangebied op de Waardenkaart van de gemeente Utrecht maken deel uit van een gebied zonder archeologische verwachting.

IVO·B adviseert daarom het terrein vrij te geven voor de voorgenomen ontwikkeling. Er kunnen echter nog archeologische resten in het plangebied aanwezig zijn. Als in het plangebied archeologische resten aangetroffen worden is het verplicht deze te melden bij het bevoegde overheid, zoals aangegeven in artikel 53 van de Monumentenwet.

Na het beoordelen van dit rapport zal de bevoegde overheid een selectiebesluit nemen. Het is mogelijk dat de bevoegde overheid hierin afwijkt van het in het bureauonderzoek gegeven advies.

1 Inleiding

In opdracht van BK Bouw- & Milieuadvies is door IVO·B, Allround Archeologie een bureauonderzoek uitgevoerd van de locatie Demkapark in Utrecht. In het plangebied zal een park met een centraal recreatiepad aangelegd worden. Ook zal een deel van het Amsterdam-Rijnkanaal verbreed worden en zal hiertoe een nieuwe damwand geïnstalleerd worden. Het bureauonderzoek is uitgevoerd in het kader van de aanvraag van een omgevingsvergunning.

Afb. 1. Locatie van het plangebied (rode lijn).

Het bureauonderzoek is uitgevoerd in april 2016 door I.S.J. Beckers (senior prospector).

2 Bureauonderzoek

2.1 Beleid

Tijdens het onderzoek bleek dat in de huidige geldende bestemmingsplannen geen specifieke dubbelbestemming archeologie is aangewezen.¹ Het heersende beleid op archeologisch gebied staat dus vermeld op de Archeologische Waardenkaart van de gemeente Utrecht. In deze kaart ligt het grootste deel van het plangebied naast het Amsterdam-Rijnkanaal in een zone met een archeologische verwachting. In deze zone is archeologisch onderzoek verplicht bij bodemverstorende werkzaamheden met een oppervlakte groter dan 1000 m² en dieper dan 50 cm –mv.²

Dit bureauonderzoek is gebaseerd op de uitvoeringskaders zoals genoemd in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA 3.3).³ De gemeente Utrecht heeft aanvullende eisen opgesteld waar het bureauonderzoek aan zou moeten voldoen en deze eisen zijn toegepast in dit bureauonderzoek.⁴

2.2 Doelstelling en vraagstelling

Bureauonderzoek vormt de eerste fase van archeologisch onderzoek in een gebied. Tijdens een bureauonderzoek worden de huidige situatie, de toekomstige situatie, de landschappelijke situatie, de bekende archeologische gegevens uit de omgeving en de historische situatie van het plangebied onderzocht. Door middel van een synthese van de onderzochte gegevens wordt een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld. Als er eenmaal een gespecificeerde verwachting is opgesteld wordt er onderzocht of de verwachte archeologische waarden door de voorgenomen ingreep bedreigd worden en zo ja, op welke wijze en of een verstoring van de potentiële archeologische waarden voorkomen kan worden. Als het niet mogelijk is om een verstoring van de verwachte archeologische waarden te voorkomen, wordt een advies opgesteld voor archeologisch vervolgonderzoek.

Voor het bureauonderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld;

- Zijn er mogelijk archeologische waarden in het plangebied aanwezig en zo ja, wat is de gespecificeerde archeologische verwachting?

Als er mogelijke archeologische waarden aanwezig zijn;

- Worden de verwachte archeologische waarden bedreigd door het uitvoeren van de voorgenomen werkzaamheden?
- Is het plangebied voldoende onderzocht?

¹[http:// www.ruimtelijkeplannen.nl](http://www.ruimtelijkeplannen.nl)

² Gemeente Utrecht 2009

³ SIKB 2010

⁴Gemeente Utrecht 2014

Als de mogelijke archeologische waarden bedreigd worden door de voorgenomen werkzaamheden en het plangebied nog niet voldoende is onderzocht;

- Welke vorm van archeologisch onderzoek is de beste manier om de aanwezigheid van archeologische waarden en hun ligging, aard en datering voldoende te kunnen bepalen om tot een selectiebesluit te komen?

2.3 Methodiek

Het bureauonderzoek bestaat uit elf onderdelen;

1. Aanmelden onderzoek bij ARCHIS,
2. vermelden (en toepassen) overheidsbeleid,
3. Afbakenen plan- en onderzoeksgebied en beschrijving huidig gebruik van het plangebied,
4. beschrijven van de toekomstige situatie,
5. beschrijven van de landschappelijke situatie van het onderzoeksgebied,
6. beschrijven van de bekende archeologische gegevens uit het onderzoeksgebied,
7. beschrijven historische situatie (en mogelijk aanwezige bouwhistorische waarden) in het plangebied,
8. opstellen gespecificeerde archeologische verwachting,
9. onderzoeken van de consequenties van de voorgenomen ingreep op de gespecificeerde archeologische verwachting,
10. afmelden onderzoek bij ARCHIS,
11. aanleveren digitale gegevens bij het e-depot.

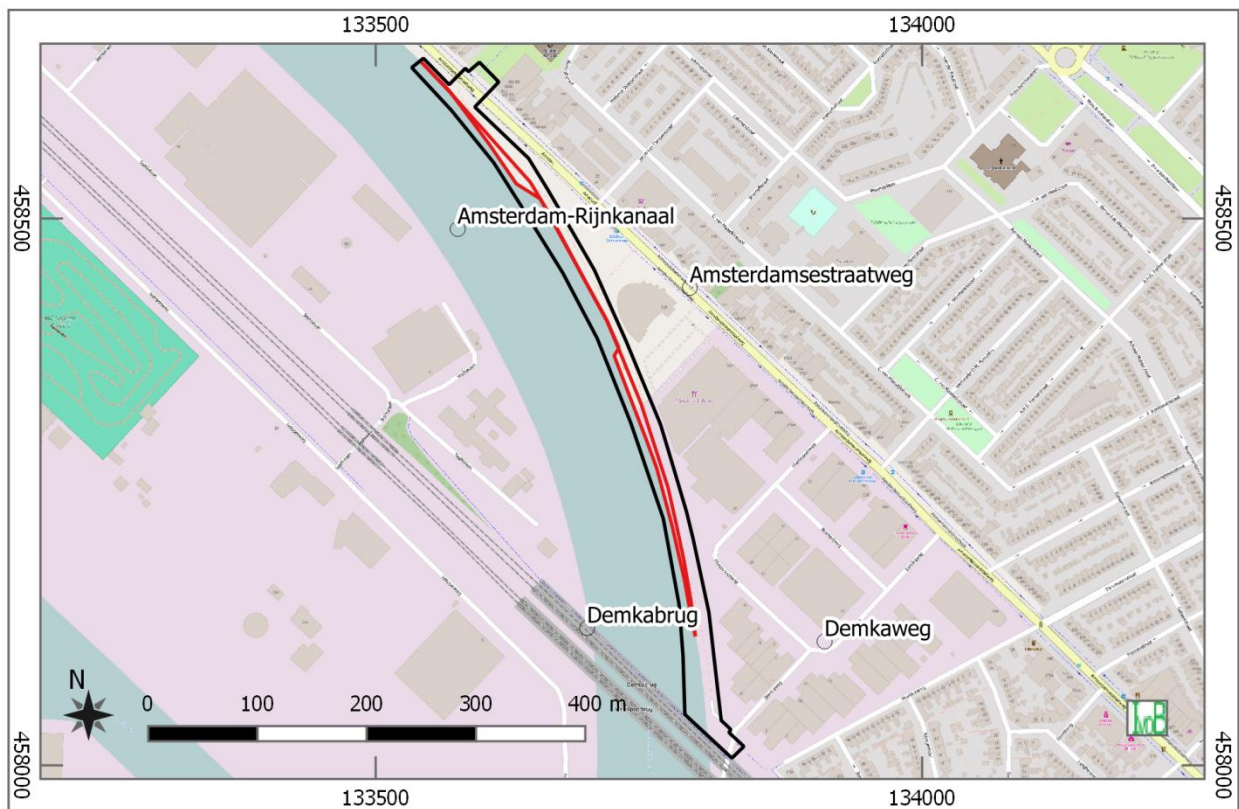
Onderdeel 2 is vermeld in paragraaf 2.1, onderdelen 3 tot en met 9 zijn vermeld in paragrafen 3.1 tot en met 3.7. Op basis van onderdelen 3 tot en met 7 wordt een gespecificeerde verwachting opgesteld; onderdeel 8. Onderdeel 9 is gebaseerd op onderdelen 3 tot en met 8. De processtappen 1, 10 en 11 hebben betrekking op het voor derden openbaar maken van de resultaten van het bureauonderzoek bij onder meer Archis en het e-Depot.

Om de landschappelijke en archeologisch positie van het plangebied beter in kaart te brengen, worden ook gegevens uit de direct omgeving van het plangebied onderzocht. Hierbij wordt met name naar locaties met een gelijke landschappelijke ligging gekeken. Het onderzoeksgebied kan gedefinieerd worden als een cirkel met een straal van 600 m rondom het plangebied.

3 Resultaten bureauonderzoek

3.1 Huidige situatie van het plangebied

Het plangebied ligt naast een bocht van het Amsterdam-Rijnkanaal en bestaat voor het grootste deel uit een strook van ca. 6 tot 14 m ten noordoosten van het kanaal. De westelijke plangrens bevindt zich ter hoogte van de Amsterdamsestraatweg 833 en de zuidoostelijke plangrens bevindt zich ter hoogte van de Demkabrug. In het zuidoosten reikt een deel van het plangebied tot voorbij de Denkaweg. In het noordwesten reikt een deel van het plangebied ter hoogte van het Lieven de Keypad tot voorbij de Amsterdamsestraatweg. Het plangebied heeft een oppervlakte van ca. 2,95 ha. De locatie van het plangebied is weergegeven in afbeeldingen 1 en 2.

Afb. 2. Detailkaart van het plangebied. De rode zone wordt uitgegraven tijdens de verbreding van het Amsterdam-Rijnkanaal

Een deel van het plangebied maakt deel uit van het Amsterdam-Rijnkanaal. Het overige deel van het plangebied langs het Amsterdam-Rijnkanaal is in gebruik als grasland; in het zuidoosten van het plangebied is een pad aanwezig, deels met een klinkerverharding en deels met een asfaltverharding. Langs de zuidelijke zijde van de Amsterdamsestraatweg en langs het Lieven de Keypad bevindt zich een bomenstrook.

3.3 Landschappelijke situatie van het plangebied binnen het onderzoeksgebied

Tijdens het onderzoek naar de landschappelijke ligging van het plangebied binnen het onderzoeksgebied zijn de volgende (hoofd)bronnen gebruikt:

- Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)⁵
- Atlas van Nederland in het Holoceen⁶
- Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000⁷
- Bodemgesteldheid van de stad Utrecht⁸
- Dinoloket⁹
- Geologische kaart van Nederland¹⁰
- Geomorfologische kaart van Nederland¹¹
- Paleomeandergordelkaart¹²

Het plangebied maakt deel uit van het Vechtgebied en dit gebied maakt deel uit van het centrale Nederlandse rivierengebied. Oorspronkelijk is dit tijdens het hoogtepunt de laatste ijstijd, het Weichselien (114.000-9.700 v. Chr.) één groot rivierdal geweest. De Rijn en de Maas waren toen vlechtende riviersystemen en bij een vlechtend riviersysteem is sprake van een grote hoeveelheid riviergeulen die regelmatig van plaats wisselen. In deze periode is in dit uitgestrekte rivierdal voornamelijk grof zand en grind afgezet en de afzettingen van deze vlechtende riviersystemen worden gerekend tot de Formatie van Kreftenheije.¹³ Volgens het model van het Dinoloket bevindt de top van deze afzettingen zich op ca. 6,5-9,5 m –mv (ca. 5,2-8,2 m –NAP).¹⁴

Aan de noordelijke zijde van het rivierdal is tijdens het Weichselien door de wind een pakket zand afgezet wat bekend staat als dekzand (Formatie van Boxtel, Laagpakket van Wierden). In het Weichselien was namelijk sprake van een klimaat met zeer weinig vegetatie en daarom kon het zand makkelijk verwaaien. De reden dat dit voornamelijk een rol speelde aan de noordelijke zijde van het rivierdal is omdat deze winden voornamelijk uit het zuidwesten kwamen. Daarom neemt de dikte van het pakket dekzand toe naar het noorden en oosten.¹⁵ Dit is goed te zien op het profiel van het ondergrondmodel van het Dinoloket (afb. 4).¹⁶

⁵ <http://www.ahn.nl/viewer>

⁶ Vos and Weerts, H. 2011

⁷ Stichting voor Bodemkartering 1970a

⁸ Buringh and van der Knaap 1952

⁹ <http://www.dinoloket.nl/ondergrondmodellen>

¹⁰ de Mulder et al. 2003

¹¹ Alterra 2009

¹² Cohen et al. 2012

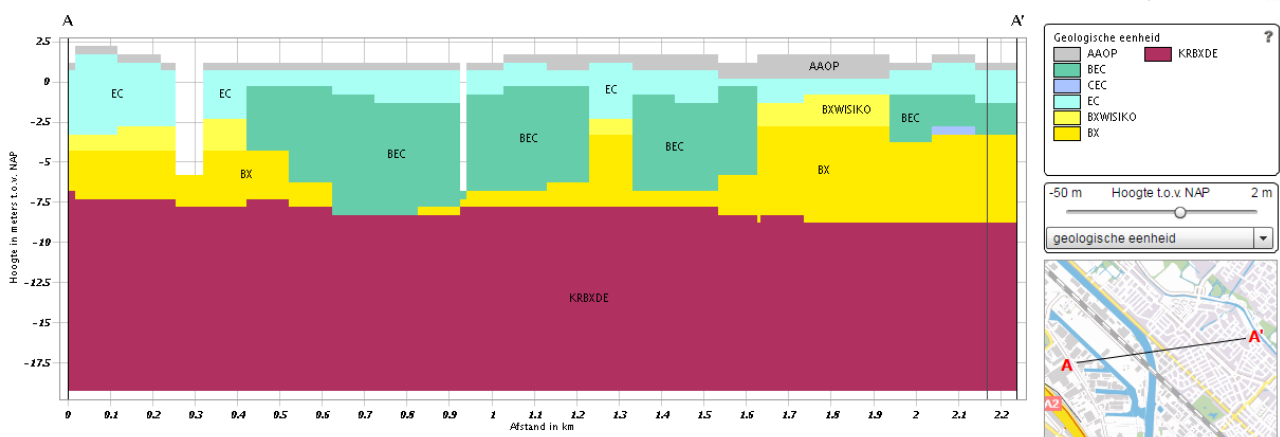
¹³ de Mulder et al. 2003

¹⁴ <http://www.dinoloket.nl/ondergrondmodellen>

¹⁵ de Mulder et al. 2003

¹⁶ <http://www.dinoloket.nl/ondergrondmodellen>

Verticale Doorsnede GeoTOP v1.2

Afb. 4. Profiel van het ondergrondmodel van het Dinoloket, gebaseerd op vele gedocumenteerde geologische boringen in de omgeving van het plangebied. De paarse strook zijn de rivierafzettingen van de Formatie van Kreftenheije, de gele stroken zijn het dekzand, de groene blokken zijn geulafzettingen van de Oude Aa en de Vecht, de lichtblauwe strook zijn rivierafzettingen van de Oude Aa en de Vecht en de grijze strook is antropogeen geroerde grond.

In het model is boven het dekzand nog een ander fenomeen zichtbaar, namelijk de Holocene rivierafzettingen van de Oude Aa en de Vecht. De meandergordel van de Oude Aa is ontstaan als avulsie (rivijsplitsing) van de Oude Rijn. Volgens Cohen *et al* is de meandergordel van de Oude Aa ontstaan in ca. 857 v. Chr.¹⁷ Op de kaart van de Atlas van Holocene Nederland die de situatie van ongeveer 1500 v. Chr. weergeeft was er al een aftakking van de Oude Rijn op de plaats van de latere Oude Aa zichtbaar.¹⁸ De riviergeul van de Oude Aa heeft ter hoogte van het plangebied gelopen (afb. 5). Omdat deze riviergeul zich ook zijdelings heeft verplaatst zoals bij meanderende rivieren gebruikelijk is, is uiteindelijk een dik pakket geulafzettingen afgezet en is de top van het dekzand geërodeerd rondom het plangebied (afb. 4). De sedimentatie van de meandergordel van de Oude Aa is gestopt in ca. 133 n. Chr.¹⁹

In ca. 300 v. Chr. is de Vecht ontstaan, ook als avulsie van de Oude Rijn. De Vecht heeft geleidelijk de rol van de Oude Aa overgenomen. De meandergordel van de Vecht bevindt zich op ca. 500 m ten noordoosten van het plangebied en is altijd relatief dun gebleven. Waarschijnlijk is in de bovengrond van het plangebied een 1 tot 2 m dikke laag met oeverafzettingen van de Oude Aa en daarboven de Vecht afgezet.²⁰ Deze oeverafzettingen bestaan uit zandige en sterk tot uiterst siltige klei. De sedimentatie van de Vecht is ca. 1172 n. Chr. gestopt door afdamming en bedijking van de rivier.²¹

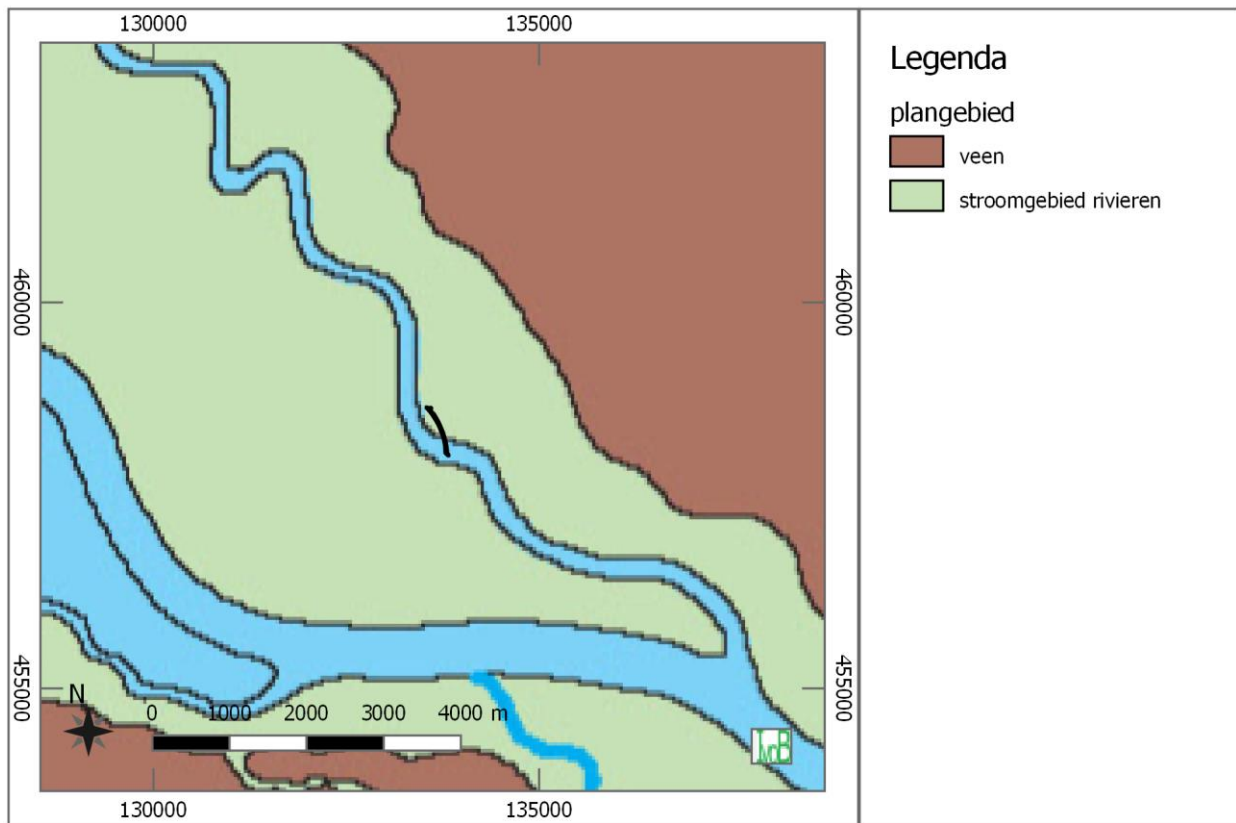
¹⁷ Cohen *et al.* 2012

¹⁸ Vos and Weerts, H. 2011

¹⁹ Cohen *et al.* 2012

²⁰ <http://www.dinoloket.nl/ondergrondmodellen>, Alterra 2009

²¹ Cohen *et al.* 2012

Afb. 5. Ligging van het plangebied op de kaart uit de Atlas van Holoceen Nederland die de situatie van ca. 500 v. Chr. weergeeft.

Op de Bodemkaart van Nederland is het plangebied gekarteerd als bebouwd, maar waarschijnlijk heeft het plangebied deel uitgemaakt van een zone met het bodemtype kalkhoudende poldervaaggronden, zware zavel en lichte klei, profielverloop 5 met grondwatertrap III (Rn95A III). Kalkhoudende poldervaaggronden komen veelvuldig in het Vechtgebied voor. In het Vechtgebied heeft de bodem over het algemeen een grijze kleur en is opgebouwd uit zeer fijnzandige, sterk gelaagde zware zavel (Oude Vechtafzettingen). De humushoudende bovengrond is ca. 15 tot 20 cm dik in dit bodemtype.²²

Uit een analyse van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) blijkt dat het maaiveld van het plangebied op ca. 1,3 m NAP ligt. Dit maaiveldniveau is gelijk aan dat van de Amsterdamsestraatweg en de Demkaweg, er is dus geen dijk langs het Amsterdam-Rijnkanaal aangebracht. In de hoek tussen het plangebied en de Amsterdamsestraatweg is waarschijnlijk een ca. 1 m dik gronddepot aanwezig, want het maaiveldniveau bevindt zich hier op ca. 2,4 m +NAP.²³

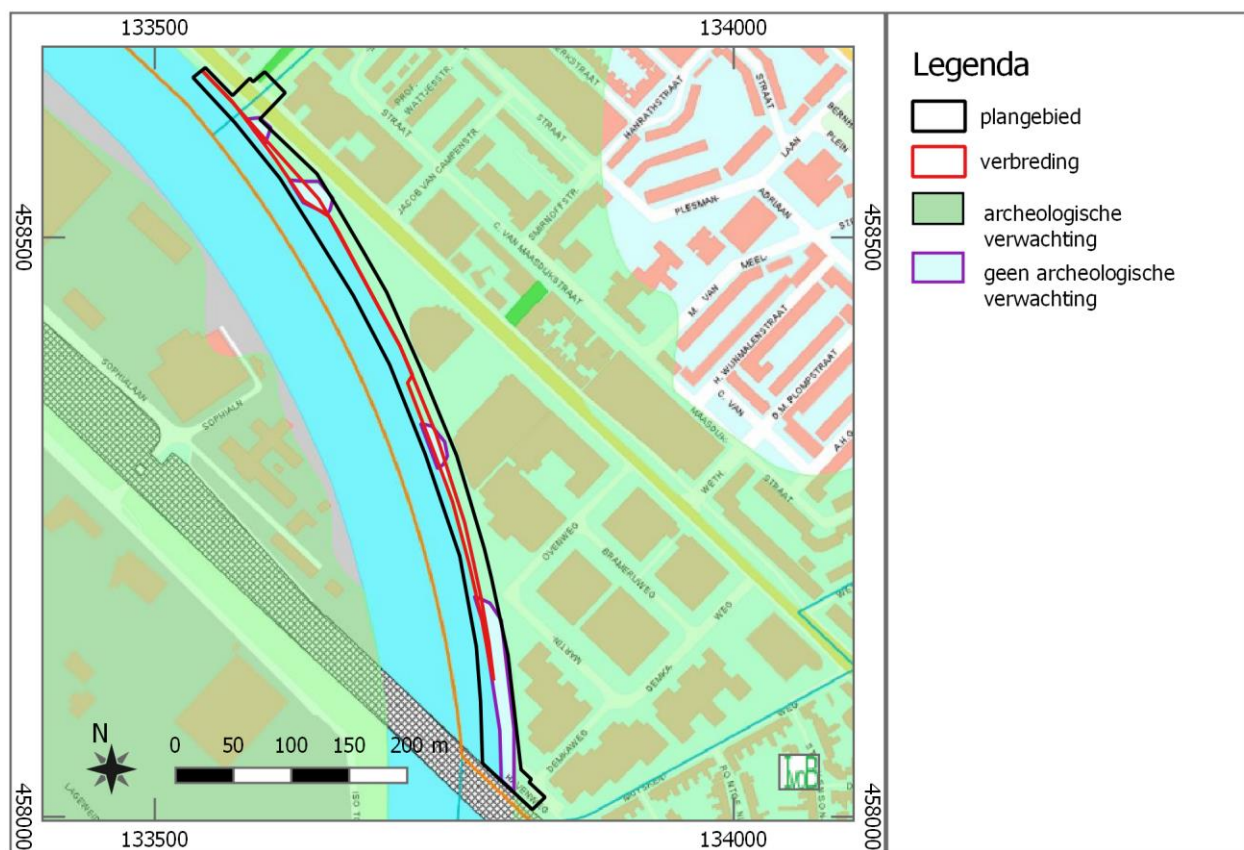
²² Stichting voor Bodemkartering 1970b

²³ <http://www.ahn.nl/viewer>

3.4 De bekende archeologische gegevens uit het onderzoeksgebied

Tijdens het onderzoek naar de bekende archeologische gegevens binnen het onderzoeksgebied zijn de volgende (hoofd)bronnen gebruikt:

- Archeologische Waardenkaart van de gemeente Utrecht²⁴
- Archeologisch InformatieSysteem (ARCHIS 3)²⁵
- Archeologische kronieken van de gemeente Utrecht.

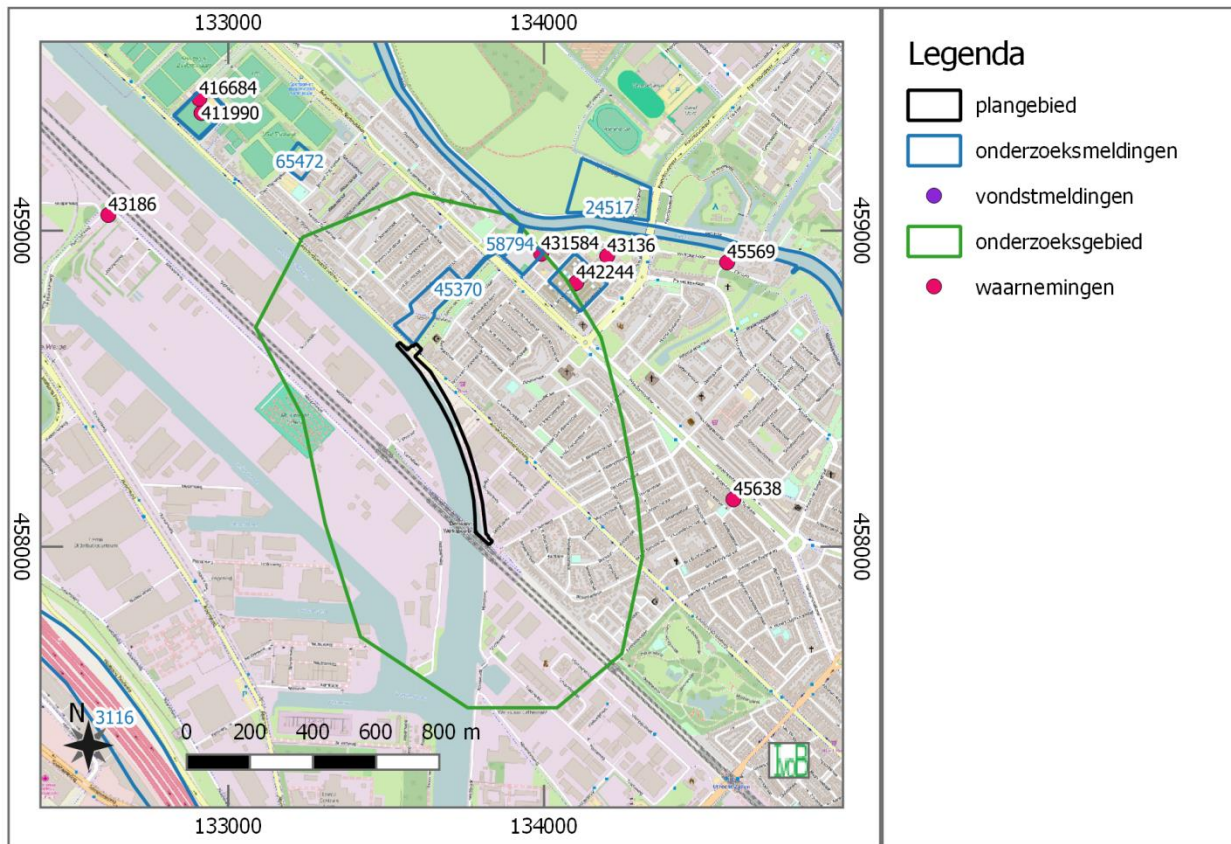
Afb. 6. Uitsnede van de Archeologische Waardenkaart van de gemeente Utrecht.

Op de Archeologische Waardenkaart van de gemeente Utrecht maakt een groot deel van het plangebied deel uit van een zone met een archeologische verwachting. Er zijn echter ook delen van het plangebied zonder archeologische verwachtingswaarde. In deze gebieden wordt verwacht dat het archeologische niveau inmiddels verstoord is geraakt.²⁶

²⁴ Gemeente Utrecht 2009

²⁵ <http://archis2.archis.nl/index>

²⁶ Gemeente Utrecht 2009

Afb. 7. Locatie van het plangebied, het onderzoeksgebied en de bekende archeologische waarden uit Archis.

De dichtstbijzijnde onderzoeksmelding bevindt zich direct ten noordoosten van het plangebied. Het betreft hier een booronderzoek wat langs de Lieven de Keylaan en de Burgemeester Norbruislaan is uitgevoerd. Tijdens het booronderzoek is op de locatie Burgemeester Norbruislaan 13 een mogelijke archeologische vindplaats aangetroffen. Twee boringen stuitten hier op een puinverharding en in een andere boring werd een archeologische laag met houtskoolspikkels, baksteenpuin en fosfaatvlekken waargenomen. Mogelijk zijn hier de resten van een boerderijplaats uit de Late Middeleeuwen of Nieuwe tijd aanwezig en daarom werd voor deze locatie een proefsleuvenonderzoek aanbevolen. De overige delen van de projectlocatie werden vrijgegeven.²⁷

Op ca. 400 m ten noordoosten van het plangebied is de geplande locatie van een bergbezinkbassin langs de Springerweg onderzocht door middel van een booronderzoek. Omdat in dit gebied relatief diepe verstoringen geconstateerd zijn (tot 70 á 270 cm –mv) en omdat in het gebied geen archeologische indicatoren zijn aangetroffen is geadviseerd om het gebied vrij te geven voor de installatie van het bergbezinkbassin.²⁸

²⁷ Onderzoeksmelding 45370 en waarneming 431584

²⁸ Onderzoeksmelding 58794

Op ca. 470 m ten noordoosten van het plangebied is een booronderzoek uitgevoerd op het Queekhovenplein. Op deze locatie is een cultuurlaag aangetroffen uit de Late Middeleeuwen met houtskoolfragmenten, fosfaatvlekken, baksteenfragmenten enkele kogelpotscherven, een fragment van een pijp, laatmiddeleeuws aardewerk en metaalslakken. In één boring werd een mogelijke grachtvulling gevonden. Omdat in dit gebied een intacte vindplaats is aangetroffen werd geadviseerd de archeologische resten *in situ* te bewaren of de resten nader te onderzoeken door middel van een karterend onderzoek, bestaande uit een gecombineerd boor- en proefsleuvenonderzoek.²⁹

Op ca. 500 m ten noordoosten van het plangebied is de rivierloop van de Vecht onderzocht door middel van een bureauonderzoek. Geconstateerd werd dat in de rivierloop een hoge archeologische verwachting gold en dat er diverse archeologische resten aangetroffen konden worden (zoals vondsten gerelateerd aan scheepsvaart, depositievondsten en infrastructurele ingrepen) en dat er daarom een slide-scan sonar en multibeam onderzoek verricht moest worden of een vorm van een archeologische begeleiding.³⁰ Op basis van dit bureauonderzoek is een archeologische begeleiding uitgevoerd en hierbij zijn veel archeologische resten aangetroffen, zoals een slagzwaard uit ca. 900 n. Chr., een replica van een marmeren beeld van de keizer Vespanianus uit ca. 1700 n. Chr. en andere vondsten uit de Romeinse tijd tot en met de periode van de Tweede Wereldoorlog.³¹

3.5 Historische situatie van het plangebied

Tijdens het onderzoek naar de bekende archeologische gegevens binnen het onderzoeksgebied zijn de volgende (hoofd)bronnen gebruikt:

- Bonnekaarten uit 1873 tot en met 1922³²
- Kadastrale minuut en de Oorspronkelijke aanwijzende tafel (OAT) uit 1811-1832³³
- Topografische kaarten uit en 1959 tot en met 1992³⁴
- Luchtfoto's uit het Utrechts Archief³⁵
- Verschillende historische kaarten (Van den Bosch 1849, Specht 1695, Moreelse 1664, Jansonius 1657, Blaeu 1649, Verstralen 1629, Vianen 1598, Braun en Hogerberg 1572 en de kaart van Van Deventer uit ca. 1570)³⁶

²⁹ Onderzoeksmelding 56763 en waarneming 442244

³⁰ Onderzoeksmelding 24517

³¹ <http://www.kennislink.nl/publicaties/koppen-uit-de-vecht>

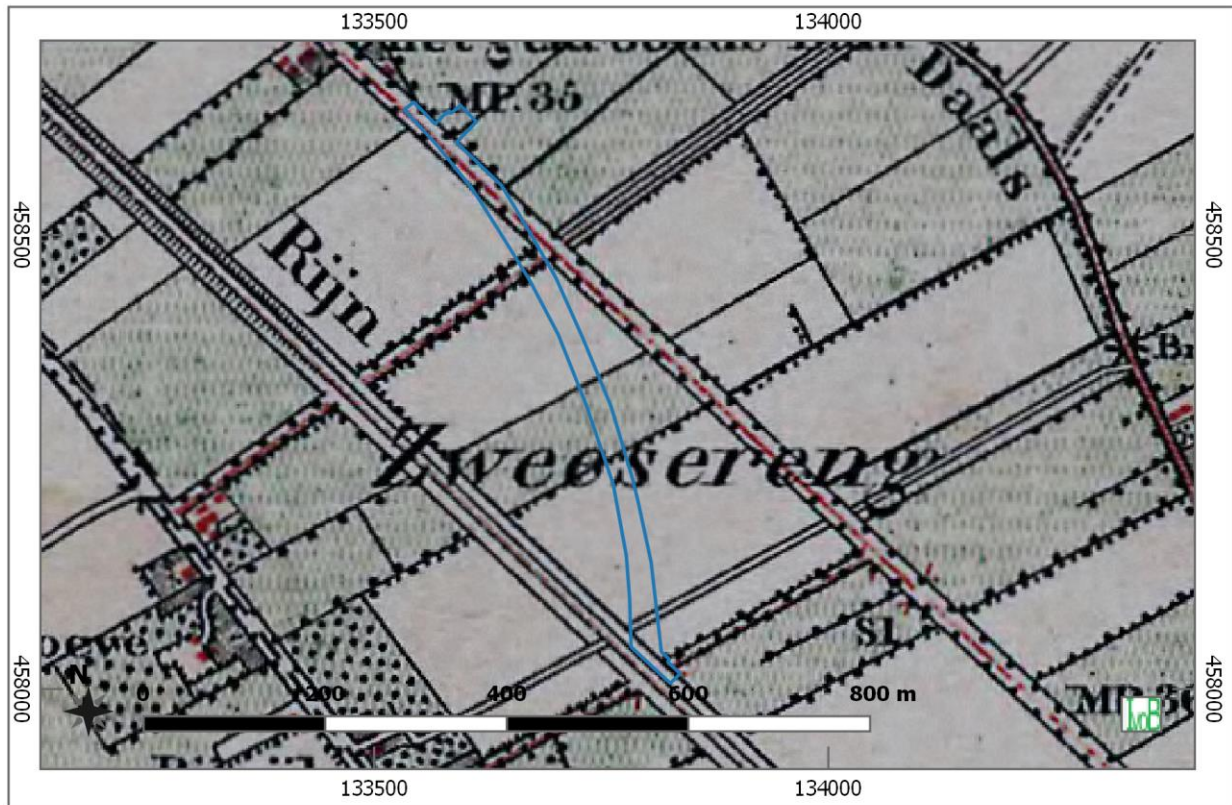
³² Bureau Militaire Verkenningen 1873-1922

³³ Kadaster 1811-1832

³⁴ Topografische Dienst Nederland 1959-1992

³⁵ www.hetutrechtsarchief.nl

³⁶ Gemeente Utrecht 2014

Afb. 8. Locatie van het plangebied op de Bonnekaart uit 1873.

Het plangebied heeft waarschijnlijk tijdens de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd deel uitgemaakt van een landbouwgebied ten zuidwesten van de Vecht. Op de geraadpleegde historische kaarten van de stad Utrecht uit de 16^e tot en met de 18^e eeuw ligt het plangebied buiten het afgebeelde kaartvlak. In het onderzoeksgebied zijn meerdere grote infrastructurele werken van belang geweest.

Ten eerste is in 1812 de Amsterdamsestraatweg aangelegd als verharde 'snelweg' van Amsterdam naar Utrecht. Op de kadastrale minuutkaart uit het begin van de 19^e eeuw is deze weg afgebeeld. Het plangebied blijkt uit de bijbehorende Oorspronkelijke Aanwijzende Tafelen in gebruik te zijn geweest als bouwland.³⁷

Ten tweede is direct ten zuiden van het plangebied de Rijnspoorweg van Amsterdam naar Utrecht aangelegd in 1843. De eerste twee infrastructurele ingrepen zijn zichtbaar op de Bonnekaart van 1873 (afb. 8), het plangebied is op deze kaart nog grotendeels in gebruik als bouwland.

³⁷ Kadaster 1811-1832

De derde infrastructurele ingreep heeft een groter effect gehad op het plangebied, het betreft hier de aanleg van het Merwedekanaal dat in 1892 gereed kwam. Het Amsterdam-Rijnkanaal volgt ten noorden van Utrecht hetzelfde tracé als het Merwedekanaal. Het 33 m brede en ca. 3 m diepe Merwedekanaal is nog grotendeels met mankracht aangelegd. Aan weerszijden van het kanaal werden dijken aangelegd (afb. 9).

Afb. 9. Foto van de aanleg van het Merwedekanaal uit 1891 ter hoogte van de huidige Demkabrug.³⁸ Deze foto is noordgericht. De Amsterdamsestraatweg is op de achtergrond zichtbaar als een bomenrij.

Er moest een viaduct worden aangelegd van de Rijnspoorweg ter hoogte van het Merwedekanaal. Het nieuwe Merwedekanaal maakte het mogelijk dat de industrie zich in dit deel van Utrecht (toen nog Zuilen) zich kon vestigen. In 1913 werd het fabrieksterrein in gebruik genomen van een metaalfabriek die later de Demka-fabriek werd genoemd. Demka is een verbastering van D.M.K., wat een afkorting was voor de Nederlandsche Staalfabrieken v/h J.M. de Muinck Keizer. Het plangebied is in gebruik geweest als fabrieksterrein vanaf 1913 tot en met de sloop van de fabrieksgebouwen vanaf 1985 (afb. 10 en 11).³⁹ In de periode tussen 1948 en 1959 is het kadegedeelte langs het kanaal verstevigd en zijn er tramrails aangelegd en kranen geplaatst. In de periode van 1931 tot 1952 is het Amsterdam-Rijnkanaal aangelegd en het Merwedekanaal verbreed tot in het plangebied. Het Amsterdam-Rijnkanaal is ca. 6,5 tot 8 m diep.

De Demkafabriek vormde één van de grootste werkgevers in de regio en er

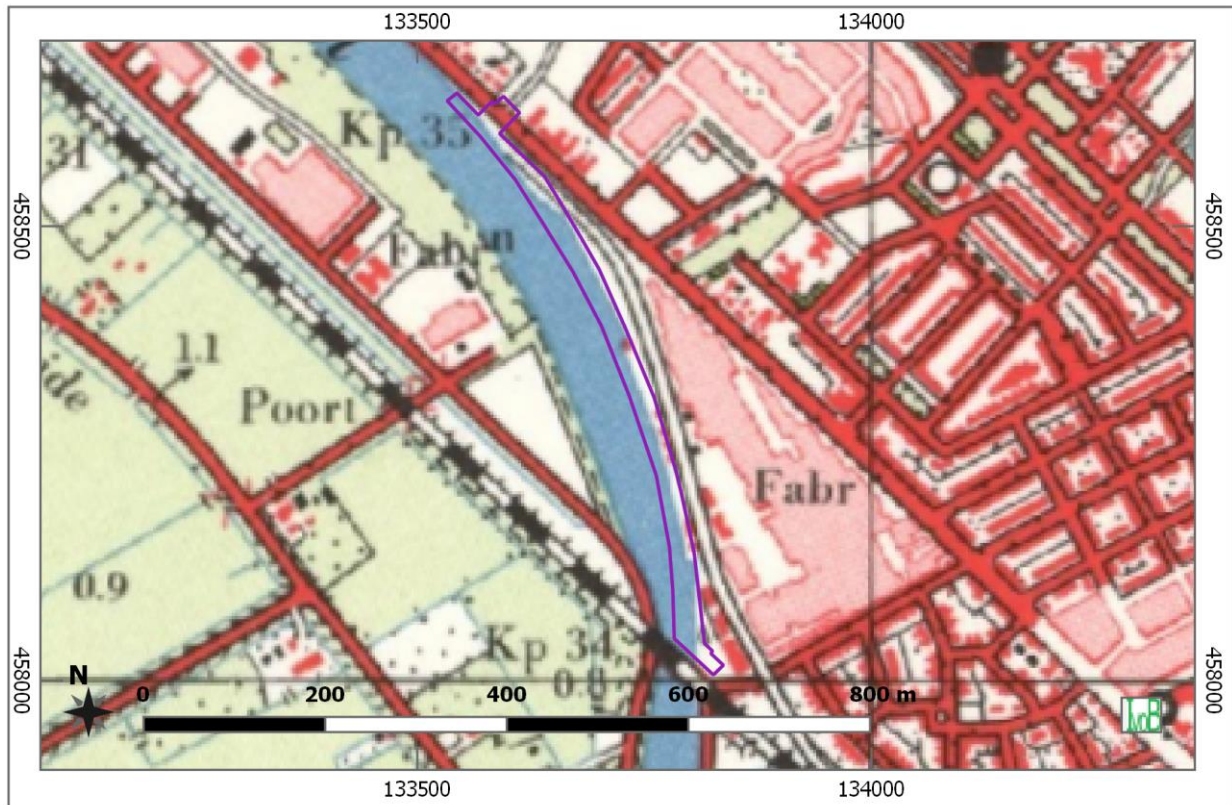
³⁸ Bron <http://www.hetutrechtsarchief.nl>

³⁹ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Demka>

zijn speciale arbeiderswijken gebouwd om de werknemers huis te vesten zoals Elinkwijk. De naam Demkapark is dus verankerd in de geschiedenis van dit deel van Utrecht.

Afb. 10. Luchtfoto van het plangebied van de Demkafabriek uit de jaren '30.

Afb. 11. Locatie van het plangebied op de Topografische kaart van 1959.

3.6 Gespecificeerde archeologische verwachting

In de top van het dekzandpakket worden geen archeologische waarden verwacht omdat de top van dit pakket ter plaatse van het plangebied geërodeerd is door de riviergeul(en) van de meandergordel van de Oude Aa.

In de oeverafzettingen van de Oude Aa en de Vecht, die zich naar verwachting bevinden vanaf het maaiveld tot ca. 2 m -mv, kunnen nog wel archeologische waarden vanaf de IJzertijd tot en met de Nieuwe tijd aanwezig zijn. Een mogelijke archeologische vindplaats zal zich manifesteren als een archeologische laag; een humeuze ontkalkte laag met daarin fragmenten houtskool, fosfaatvlekken en klei fragmenten aardewerk en bouw materiaal.

Het is echter de vraag in hoeverre nog een archeologische vindplaats in het plangebied verwacht kan worden, aangezien in en rondom het plangebied meerdere malen grootschalige infrastructurele werken hebben plaatsgevonden; de aanleg van het Merwede- en het Amsterdam-Rijnkanaal, het gebruik als fabrieksterrein van de Demka-fabriek, de aanbreng van kadeversteviging en de sloop van de Demka-fabriek. De kans op intacte archeologische waarden wordt daarom klein geacht.

3.7 Effect van de voorgenomen ingreep op de verwachte waarden

Zoals in de gespecificeerde verwachting geformuleerd staat kunnen bij de verbreding van het Amsterdam-Rijnkanaal en de aanleg van het recreatiepad archeologische resten vanaf de IJzertijd verstoord worden. De verbreding van het Amsterdam-Rijnkanaal brengt een diepere verstoring met zich mee, omdat het hele pakket oeverafzettingen van de Oude Aa en de Vecht afgegraven wordt. Tijdens de aanleg van het recreatiepad zal de huidige verontreinigde bovengrond gesaneerd worden, de saneringsdiepte is nog niet bekend. Het is echter wel de vraag in hoeverre nog in het plangebied intacte archeologische waarden aanwezig zijn, omdat in en rondom het plangebied veel grondwerkzaamheden hebben plaatsgevonden.

3.8 Conclusie

Zijn er mogelijk archeologische waarden in het plangebied aanwezig en zo ja, wat is de gespecificeerde archeologische verwachting?

In de oeverafzettingen van de Oude Aa en de Vecht die vanaf het maaiveld tot ongeveer 2 m –mv reiken kunnen archeologische resten vanaf de IJzertijd tot en met de Nieuwe tijd aanwezig zijn. Waarschijnlijk is dit niveau echter diep verstoord door de aanleg van het Merwede- en het Amsterdam-Rijnkanaal, het gebruik van het plangebied als fabrieksterrein, de versteviging van de kade en de sloop van het fabrieksterrein. Daarom worden in het plangebied geen intacte archeologische waarden verwacht.

Als er mogelijke archeologische waarden aanwezig zijn;

Worden de verwachte archeologische waarden bedreigd door het uitvoeren van de voorgenomen ingreep in het plangebied?

Aangezien verwacht wordt dat het potentiële archeologische niveau reeds diep verstoord is geraakt, zullen bij de voorgenomen ingreep waarschijnlijk geen intacte archeologische waarden verstoord worden.

Is het plangebied voldoende onderzocht?

Het plangebied is voldoende onderzocht omdat in het gebied geen intacte archeologische waarden verwacht worden.

Als de mogelijke archeologische waarden bedreigd worden en het plangebied nog niet voldoende is onderzocht;

Welke vorm van archeologisch onderzoek is de beste manier om de

aanwezigheid van archeologische waarden en hun ligging, aard en datering voldoende te kunnen bepalen om tot een selectiebesluit te komen?

In het plangebied worden geen intacte archeologische waarden verwacht en daarom is geen archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk.

4 Advies

IVO·B adviseert om het terrein vrij te geven voor de voorgenomen ontwikkeling. Er kunnen echter nog archeologische resten in het plangebied aanwezig zijn. Als in het plangebied archeologische resten aangetroffen worden is het verplicht deze te melden bij het bevoegde overheid, zoals aangegeven in artikel 53 van de Monumentenwet.

Na het beoordelen van dit rapport zal de bevoegde overheid een selectiebesluit nemen. Het is mogelijk dat de bevoegde overheid hierin afwijkt van het in het bureauonderzoek gegeven advies.

Literatuur

- Alterra. 2009. "Digitale Geomorfologische Kaart van Nederland." .
- Bureau Militaire Verkenningen. 1873-1922. "Bonnekaart, 445, Utrecht." .
- Buringh, P., and W. van der Knaap. 1952. *De Bodemgesteldheid rond de stad Utrecht*. Wageningen: Stichting voor Bodemkartering.
- Cohen, K.M., E. Stouthamer, H.J. Pierik, and A.H. Geurts. 2012. *Rhine-Meuse Delta Studies' Digital Basemap for Delta Evolution and Palaeogeography*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Gemeente Utrecht. 2009. "Verordening op de Archeologische Monumentenzorg, Archeologische Waardenkaart." . Utrecht.
- . 2014. *Richtlijnen voor archeologisch onderzoek in de gemeente Utrecht*. Utrecht.
- Kadaster. 1811-1832. "Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel, Gemeente Zuilen, Sectie B, Blad 02." .
- Kars, H., and A. Smit. 2003. *Handleiding Fysiek Behoud Archeologisch Erfgoed*. Geoarchaeological an Bioarchaeological Studies 1. Amsterdam.
- de Mulder, E.F.J., M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhoff, and T.E. Wong. 2003. *De Ondergrond van Nederland*. Geologie van Nederland deel 7.
- SIKB. 2010. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) Landbodems*. Gouda.
- Stichting voor Bodemkartering. 1970a. "Bodemkaart van Nederland, Schaal 1:50.000, Blad 31 Oost Utrecht." . Wageningen: Stichting voor Bodemkartering.
- . 1970b. *Bodemkaart van Nederland, Schaal 1:50.000 toelichting bij het kaartblad 31 Oost Utrecht*. Wageningen.
- Topografische Dienst Nederland. 1959-1992. "Topografische kaart van Nederland, blad 31 H, Schaal 1:25.000." .
- Vos, P.H., and Weerts, H. 2011. *Atlas van Nederland in het Holoceen*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.

Overzicht van de archeologische perioden

Periode		Begin	Eind
Paleolithicum	Vroeg		250.000 BP
	Midden	250.000 BP	35.000 v. Chr.
	Laat	35.000 v. Chr.	9.700 v. Chr.
Mesolithicum	Vroeg	9.700 v. Chr.	8.400 v. Chr.
	Midden	8.400 v. Chr.	6.450 v. Chr.
	Laat	6.450 v. Chr.	5.300/4.900 v. Chr.
Neolithicum	Vroeg	5.300/4.900 v. Chr.	4.200 v. Chr.
	Midden	4.200 v. Chr.	2.850 v. Chr.
	Laat	2.850 v. Chr.	2.000 v. Chr.
Bronstijd	Vroeg	2.000 v. Chr.	1.800 v. Chr.
	Midden	1.800 v. Chr.	1.100 v. Chr.
	Laat	1.100 v. Chr.	800 v. Chr.
IJzertijd	Vroeg	800 v. Chr.	500 v. Chr.
	Midden	500 v. Chr.	250 v. Chr.
	Laat	250 v. Chr.	15 v. Chr.
Romeinse tijd	Vroeg	15 v. Chr.	70 n. Chr.
	Midden	70 n. Chr.	270 n. Chr.
	Laat	270 n. Chr.	450 n. Chr.
Middeleeuwen	Vroeg	A	450 n. Chr.
		B	525 n. Chr.
		C	725 n. Chr.
		D	900 n. Chr.
	Laat	A	1050 n. Chr.
		B	1250 n. Chr.
		C	1500 n. Chr.
Nieuwe Tijd	A	1500 n. Chr.	1650 n. Chr.
	B	1650 n. Chr.	1850 n. Chr.
	C	1850 n. Chr.	heden